

Janet Biehl

YA EKOLOJİ YA FELAKET

Murray Bookchin'in Yaşamı ve Mücadelesi

Janet Biehl: Murray Bookchin'in uzun yıllar yakınında bulunan, onun kitapları ile makalelerinin metin editörlüğünü üstlenen Biehl, halihazırda Viking Penguin, Alfred A. Knopf, Pantheon, Crown, Doubleday ve diğer birçok yayınevine serbest metin editörü olarak katkıda bulunmaktadır.

Kitabın özgün adı:

Ecology or Catastrophe: The Life of Murray Bookchin / Janet Biehl

© Oxford University Press, 2015

© Dipnot Yayınları, 2022

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Dipnot Yayınları'na aittir.

ISBN: 978-625-6742-45-1

Dipnot Yayınları: 435

Sertifika No: 14999

1. Baskı: 2026/Ankara

Çeviri: İlker Akçay

Kapak Tasarımı: İlgin Fidan

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Paz. Ltd. Şti.

Baskı: Sözkese Matbaacılık (Sertifika No: 13268)

İvedik O.S.B 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40

Yenimahalle/Ankara Tel: (0 312) 395 21 10

Dipnot Yayınları

Selanik Cad. No. 82/24 Kızılay/Ankara

Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32

e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com

www.dipnotkitap.com

Janet Biehl

YA EKOLOJİ YA FELAKET

Murray Bookchin'in Yaşamı ve Mücadelesi

İngilizceden çeviren

İlker Akçay

İçindekiler

Teşekkür.....	7
Önsöz	11
1 Genç Bolşevik	17
2 İşçi Örgütçüsü	50
3 Yeniden Düşünen	76
4 Ekolojik Ademimerkeziyetçi	95
5 Eko-Anarşist	110
6 Karşıkültürün Kıdemlisi	135
7 Döneminin İnsanı.....	165
8 Toplumsal Ekolojist	193
9 Nükleer Karşıtı Aktivist.....	216
10 Yerel Yönetimci	246
11 Yeşil Politikacı	278
12 Meclis Demokrati	304
13 Tarihçi	336
Sonsöz	371
Notlar	375

TEŞEKKÜR

Murray ile yaşamının geç bir döneminde, 1987’de tanıştım. Bu kitap için araştırma yaparken, onu benden çok daha önce tanımış birçok kişi zaman ayırıp düşüncelerini benimle paylaşma cömertliğini gösterdiği için şanslıydım. Dan Chodorkoff, Barry Costa-Pierce, Bob D’Attilio, müteveffa Dave Eisen, Joy Gardner, David Goodway, Jack Grossman, Wayne Hayes, Howie Hawkins, Joseph Kiefer, Ben Morea, Jim Morley, Calley O’Neill, Charles Radcliffe, Dimitri Roussopoulos, Karl-Ludwig Schibel ve Brian Tokar ile yaptığım kapsamlı mülakatlar olmadan bu kitabı yazamazdım. Kimi durumlarda, izlenimlerinin ve anılarının yanısıra, yazılarını, kitaplarını ve ses kayıtlarını da benimle paylaştılar. Hepsine son derece minnettarım.

Benimle Murray hakkında konuşup bazen belgeler de paylaşan başkalarına da en içten teşekkürler: Flavia Alaya, Steve Baer, Harriet Barlow, müteveffa Peter Berg, David Block, Reni Bob, Horst Brand, Stewart Brand, Frank Bryan, Caitlin Casey, Juan Diego Pérez Cebada, Stuart Christie, Linda Cohen, Jutta Dittfurth, David Dobereiner, Crescent Dragonwagon, Mike Edelstein, Fanis Efthymiadis, Bob Erler, Paolo Finzi, Gil Friend, Carlos “Chino” Garcia, Vincent Gerber, Rafa Grinfeld, Richard Grossman, Susan Harding, Anne Harper, Wolfgang Haug, James Herod, Annette Jacobson, Robert Kadar, Jerry Kaplan, Stavros Karageorgakis, Ken Knabb, Bill Koehnlein, Makis Korakianitis, Lucia Kowaluk, Burton Lasky, Ursula K. Le Guin, Sveinung Legard, John Lepper, Mat Little, Arthur Lothstein, Sam Love, Svante Malmström, Vivien Marx, Lisa Max, Lester Mazor, John McHale, Paul McIsaac, John McMillian, Richard Merrill, Stephanie Mills, Roy Morison, Brian Morris, David Morris, Pat Murtagh, Osha (önceden Tom) Neumann, Roz Payne, Ivar Peterson, Paul Prensky, Peter Prontzos, Michalis Protopsaltis, Michael Riordan,

Mark Roseland, Meg Seaker, Rick Sharp, Josh Shortlidge, Chuck Stead, Suzanne Stritzler, James Swan, Jane Thiebaud ve Bruce Wilson.

2000'lerin başında Bookchin belgelerini New York Üniversitesi'ndeki Tamiment Kütüphanesi'ne bağışladı. O bunu yapmadan önce pek çoğunun fotokopisini aldım; kaynak notlarımdaki "MBPTL ve yazarın koleksiyonu" ifadeleri bu ikisine gönderme yapıyor. Orijinal kopyalar Tamiment'te; bu malzemeye erişmemdeki yardımlarından dolayı Peter Filardo ile Erika Gottried'e son derece minnettarım. Bu taslak tamamlandığında, kendi koleksiyonumu Avrupa'daki bilim insanlarına kolaylık olması için Amsterdam'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'ne devrettim. Enstitüden Huub Sanders'a bunu ayarladığı için minnettarım.

Ayrıca Cambridge, Massachusetts'teki Anarşist Arşivler Projesine; Vermont, Marshfield'daki Toplumsal Ekoloji Enstitüsü arşivine; Vermont, Burlington'daki Fletcher Kütüphanesine; Burlington'daki Vermont Üniversitesi Bailey-Howe Kütüphanesi'nin Özel Koleksiyonlarına; Plainfield'taki Goddard College Arşivlerine; Montpelier'deki Vermont Tarih Topluluğuna; Waterbury'deki Vermont Eyalet Arşivleri ve Kayıtları İdaresine; Durham'daki New Hampshire Üniversitesi Milne Özel Koleksiyonlarına ve İtalya'da Milan'daki Liberter Çalışmalar Merkezine çok minnettarım.

Araştırma gezilerimdeki misafirperverliklerinden ötürü Inara De Leon ile Todd Norbitz'e, Tim ve Berle Driscoll'e, Dave ve Shirley Eisen'e, David Goodway ile Che Mah'a ve Stephen Kurman'a teşekkür ederim. Inara De Leon, Laura Ramirez ve Andy Price beni erken evrelerde teşvik ettiler. K. K. Wilder ile Ted Tedford'un mülakat yapma konusundaki öğütleri yararlı oldu, yazım sürecinde Paula Harrington ve Eve Thorsen ile yaptığım sohbetlerden fazlasıyla istifade ettim. Knopf'ta on yıllarca süren sıradışı editörlük kariyerinin ardından emekli olan Judith Jones, Stavros Karageorgakis ile Karl-Ludwig Schibel'in de yaptığı gibi taslağı okuyup faydalı yorumlarda bulundu. Kitaptaki hataların hepsi benim sorumluluğumdadır.

Çalışmam sırasında verdikleri manevi destek için Bronwyn Dunne, Eirik Eigladd ve Eve Thorsen'e teşekkür borçluyum—bu proje için vazgeçilmezsiniz sevgili dostlarım. Teşvikleri için Sezgin Ata, Emet Değirmenci, Metin Güven, Marcus Melder, Peter Munsterman, Michael Speidel ve Thodoris Velisaris'e, beni destekledikleri için Mary Biehl ve Bea Larsen'e, son düzlükte moralimi yüksek tuttuğu için Lynn Brelsford'a da teşekkürler.

Murray'e sağladıkları muhteşem yaşam sonu bakımı için doktorlar Claudia Berger, Zail Berry ve Matthew Watkins'e ve County Evde Bakım Hizmetleri Derneğine yürekten teşekkürler. William E. Drislane beyefendiye özel teşekkürler.

Kitabıma mükemmel bir yuva bulmaktaki ısrarı için yazar temsilcim Anne G. Devlin'e candan teşekkürler. Kitabımın Oxford University Press tarafından yayınlanması büyük bir ayrıcalık. Editörüm Jeremy Lewis hem iyi hem kötü anlarda kitabımı destekledi, bunun için çok minnettarım.

Her şeyden önce, bana verdiği her şey için Murray'e, onun ve benim yaşamlarımızı bir araya getiren kaderin umulmadık cilvesine, bu olağanüstü güzel talihe minnettarım.

ÖNSÖZ

Ekoloji hareketinde önde gelen bir şahsiyet olduğu söylenen açılış konuşmacısı sahne kenarında bekliyordu. 1986 yılının o gününde, kocamış bir hippie görmeyi bekliyordum. Evet, düzeltilmemiş kır bir bıyıkla ve altmışlarında gösteren bedenindeki belirgin bir yıpranmışlıkla, kocamış görünüyordu. Ne var ki, giysileri pek de hippie tarzı değildi—polyesterden bir iş elbisesi gibi koyu yeşildiler ve pantolon askılarıyla kazayağı desenli yün yeleğini şişkin gösteren gömlek cebi uçlu kurşunkalemlerle doluydu.

Yanımda oturan kadın, “Çocukken komünistmiş” diye yorum yapıyor. Kulak kabarttım: “Öyle, ama ben daha doğmadan ekoloji üzerine yazmaya başlamış” diyor arkadaşı.

Dinleyiciler yerlerine otururken, organizatör öğrenci kürsüye çıkıyor. Bu akşamın konuşmacısı 1950’lerden bu yana çevre sorunları hakkında yazmaktadır, diye açıklama yapıyor: *Sentetik Çevremiz* {*Our Synthetic Environment*} adlı kitabı haşere ilaçları ve endüstriyel tarım, toprağın tükenmesi, hava ve su kirliliği, ormanların yok edilmesi ve nükleer enerji konularındaki tehlikeye dikkat çekti—ve bu eser, Rachel Carson’un *Sessiz Bahar* {*Silent Spring*} başlıklı eserinden birkaç ay önce 1962’nin baharında yayınlandı. *Kentlerimizdeki Kriz* {*Crisis in Our Cities*} başlıklı bir sonraki kitabında küresel ısınma konusunda bilfiil uyarıda bulunmuş ve ekolojik felaketten kaçınmak için fosil yakıtlardan uzaklaşıp yenilenebilir enerji kullanmanın yanısıra yöresel ürünlerle beslenip organik tarım yapmayı da öğrenmek zorunda kalacağımızı söylemişti.

O, radikal ekolojinin—çevreciliğin ve elbette doğa korumacılığın değil, kökten bir toplumsal ve siyasal mesele olarak ekolojinin—kurucusuydu.

Organizatör öğrenci, konuşmacıyı takdim ediyor: “Huzurlarınızda ... Murray Bookchin!”

Bookchin romatizma hastalarını andıran temkinli hareketlerle kürsüye doğru ilerliyor. Kürsüyü kenarlarından kavrayarak kocaman, ıslıl ıslıl gözlerle kalabalığı tarıyor.

Gür bir sesle ve New York aksanıyla “Dostlarım” diyerek konuşmaya başlıyor, “insanlık tarihinde kapitalizmin yok edici gücünün eşi benzeri görülmemiştir. Havamızı ve suyumuzu, florayı ve faunayı, tüm yaşamın dayandığı doğal döngüleri tehdit eden kapitalizm, çevreyle bir çatışma halindedir. Çeşitliliği yok etmekte, doğayı basitleştirmekte, ormanları çöllere, toprağı kuma ve suyu lağım suyuna dönüştürmektedir. Canlıların binlerce yıllık evrimini bozarak zamanı geriye sarmaktadır.”¹

Sert ifadeli çehresi konuştuğunda canlanıyor, sözleri bir sokak konuşmacısının ritmini yakalıyor. Heybetli kaşları, daha sonraları çok hayranlık duyduğunu öğrendiğim, 1930’ların işçi önderi John L. Lewis’inkiler gibi titreşiyor.

“Kapitalizm yalnızca yeryüzündeki yaşamın bütünlüğünü tehdit etmekle kalmıyor, bizleri de metaya dönüştürüyor. Reklamlarla bizi ele geçiriyor, aslında yararsız olan şeylere gereksinim duyduğumuzu düşündürüyor. Bizleri alıcılar ve satıcılar olarak tanımlıyor, toplumsal ilişkilerimizi basitleştiriyor. Mahallelerimizi ve topluluklarımızı sürekli büyüyen piyasaya teslim ederek, ilişkilerimizi para ilişkilerine dönüştürüyor.”

Bariton ritmini dikkatlice dinlerseniz Rus halk şarkılarıyla Eski Ahit kehanetlerinin ve Eski Sol propagandayla bir Dead End Kid’in* alaycı isyanının izlerini duyabilirsiniz.

“Ya büyü ya da yok ol’ ilkesine dayanan piyasa ekonomisinin gezegeni ağır biçimde tahrip etmesine ya izin vereceğiz—elleri havayı dövüyor—ya da toplumu kökten yeniden inşa etmek zorunda kalacağız. Doğayla uyum içinde yaşayacaksak, toplum dünyasını değiştirmemiz gerekecek.”

“Eski zamanlarda toplum daha komünal ve küçük ölçekliydi—insanlar birbirleri ve kendileri için sorumluluk alırlardı, kendileri için ayağa kalkacak güvene sahiptiler. O zamanlara dönmeliyiz, demiyorum. Fakat eski

* Dead End Kid: Ödüllü ABD’li oyun yazarı Sidney Kingsley tarafından Ekim 1935’ten itibaren Broadway’de sergilenen *Dead End* oyununa gönderme yapıyor. Büyük Bunalım esnasında New York sokaklarında zorlu koşullarda büyüyen bir grup çocuğun hayatını konu edinen oyun daha sonra sinemaya da uyarlanmıştır. Oyunda ve sonrasında çekilen filmde rol alan çocuklar Dead End Kids olarak tanınmış ve sonraki yıllarda benzer konulu pek çok filmde de oynamışlardır (ç.n.).

yöntemlerin bazılarında bir şeyler öğrenebiliriz. Karşılıklı bağımlılık, işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma konularında.”

Kaynayan bir semaver gibi fokurdayıp zangırdıyordu.

“Ademimerkeziyetçi, demokratik, insancıl bir ekolojik toplum yaratmak için bir hareket örgütlemeliyiz. Yerel düzeyde yeni bir siyaset yaratarak, topluluklarımızı ve mahallelerimizi yaşama geri döndürüp güçlendirerek yenden canlandırmaya başlamalıyız.”

Bu yalnızca bir konuşma değildi, dinleyicilerini eyleme geçmeye teşvik eden bir gösteriydi.

“Beni eleştirenler size benim gerçeklerden habersiz bir ütopyacı olduğumu söyleyeceklerdir. Fakat sizi temin ederim, önerdiğim her şey son derece gerçekçidir. Toplumu, sözde pragmatik mülhazalarla ufak adımlarla değiştirmeyi ne kadar çok denersek, büyük resmi gözümüzden o derece kayırırız. Asıl pragmatik çözüm, uzun erimli olan—ekolojik krizin kök nedenlerine inen—çözümüdür.”

Dinleyiciler şimdi koltuklarında öne doğru eğiliyorlar. “Dostlarım, ya ekolojik ilkelere dayanan bir ekotopya yaratacağız ya da tür olarak yok olup gideceğiz. Gerçekçi olup imkânsız yapmak zorundayız—çünkü aksi halde düşünelemez şeylerle karşılaşacağız!”

* * *

1986’da tanıştığım bu adam, fikirlerin tarihi ileri taşıyabileceğine, yani iyi bir toplumsal-siyasal fikirle ortaya çıkarsanız insanların bu fikrin doğruluğunu kabul edip onu hayata geçirmek için size destek olacaklarına inanıyordu.

Onun Komünist çocuklar hareketi içinde geçen çocukluğundan gelen bu inanç, Amerikan Solu içinde bir ömür süren yolculuğu boyunca da ona eşlik etti. Marx’ı terk edip yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki en önemli anarşist düşünür olduğunda onunlaydı. Büyüyen çevresel krizin bizzat beşeri toplumsal örgütlenme açısından son derece ciddi sonuçlar yarattığını fark ettiğinde onunlaydı. Ütopya ile gerçeklik arasındaki alanı keşfedip orada rasyonel, ekolojik bir toplum vizyonu bulduğunda onunlaydı. 1960’lardaki karşı-kültürün akıl hocası olduğunda onunlaydı. 1970’lerin başında, Vermont’ta öğrencilere nasıl organik tarım yapacaklarını, nasıl güneş ve rüzgâr enerjisi düzenekleri kuracaklarını ve kent bahçeleri yaratacaklarını öğreten bir okul kurduğunda onunlaydı. Yerleştiği eyaletin kasaba toplantılarına benzeyen,

yurttaş meclislerine dayalı yüz yüze demokrasi çağrısında bulunurken, 1970'lerdeki nükleer karşıtı hareketin ve 1980'lerin Yeşil partilerinin kurulmasına destek verirken de onunlaydı.

O, alışılmış yaşam tercihleri yelpazesinin dışında yaşayan, hakiki anlamıyla, siyasal ve entelektüel açıdan bağımsız biriydi. Ekolojik krizin derin bir yeniden düşünmeyi gerekli kıldığı mesajını yaymanın acil önemini hissederek, kişisel hedeflerini bunlar birbirleriyle birleşene dek büyük davaya tabi kıldı. Yeni toplumu yaratma mücadelesinin insanların etik davranış, rasyonel bir bakış açısı ve toplumsal işbirliği potansiyellerini ön plana çıkartacağı yönündeki inancına bağlı kalarak, umutsuzluğa boyun eğmeyi reddetti.

Coşkulu ve cezbedici bir insandı aynı zamanda. Onunla hoş bir anda şans eseri tanıştım ve onun yaşamının işbirliği yaptığımız, birlikte yazıp seyahat ettiğimiz son on dokuz yılında onun davasına destek oldum. Komünistler ona kavgacı olmayı öğretmiş olabilirler, ama ben onun açık, art niyetsiz ve cömert bir yüreği de olduğunu keşfettim.

Bir gün onun yaşam öyküsünü yazmam konusunda anlaşmıştık. Onunla birkaç kez planlı mülakatlar yaptım, ama yaşamına dair hikâyeleri bana daha çok mutfak masasında ya da sabahın erken saatlerinde anlattı. Mülakatla sohbet arasındaki çizgi bulanıklaştı. Dinlediğim bu hikâyeler bende yer etti ve şimdi de elinizdeki yaşam öyküsünün içeriğini oluşturuyor.²

Seksen beş yaşında bakıma muhtaç bir kişi olarak öldükten sonra, onun yaşam öyküsünü yazarak, yokluğunu yaşamını araştırmakla telafi ederek, anlattığı hikâyeler arasındaki boşlukları doldurarak, onu tanımış olan insanlarla mülakatlar yaparak ve içinde yer aldığı hareketleri inceleyerek onu hiç değilse birkaç yıl daha hayatımda tutmaya çalıştım. Konuştuğum kişilerin anıları bir belgeyle çeliştiğinde, yazılı kayda uymayı tercih ettim. Benzer şekilde, onun anlattığı hikâyelere ilişkin hepten kendi anılarıma dayanmak yerine mümkün olduğu ölçüde yazılı ya da yayınlanmış bir kaynağa atıf yaptım.

Sonunda, onun zaman içindeki yörüngesini yeniden kurgulayabildim, böyle yapmakla da bu yörüngenin mantığını ve bütünlüğünü keşfettim. Dört başı mamur bir yaşam öyküsü yazdığım iddiasında değilim; benimki daha ziyade, tanıdığı siyasal aktörlerin, sıkı bir ilişki içinde olduğu siyasal grupların, bağlandığı daha geniş hareketlerin ve içinde yaşadığı zamanların şekillendirdiği bir insanın, tam bir *zoon politikon*'un siyasal biyografisidir.

Murray yıllar boyunca pek çok insanı bizzat etkiledi, fakat bu etkinin izini sürmek, onun kendi yaşamlarını değiştirdiğini hisseden insanların küçük bir kısmını bile belirlemek bu yaşam öyküsünün kapsamını aşıyor. Ben daha ziyade onu etkilemiş olan insanlara odaklandım: onun düşünme tarzını esaslı biçimde değiştirmiş ya da onun kuramsal düşüncelerini pratiğe aktarması için düzenli çaba göstermiş kişilere. Enerjik bir konuşmacı olmasına rağmen, kendilerini adanmış, eğitilmiş yoldaşlardan oluşan küçük gruplarla yakın bir mesai içinde olmayı tercih etti Murray; her şeyden önce, bu kişilerin, en azından onun içinde olduğu çeşitli siyasal grupların yayınladıkları süreli yayınlarda, kamusal alana onunla birlikte girebilecek ve girmek isteyen yazarlar olmalarını istiyordu. Ben bu ikincil figürler arasında, onunla birlikte çalıştıkları kendi yazılı belgelerinde açıkça görülenlere odaklandım.³

Murray’i bir ütopyacı olarak görüp bir kenara atmak kolaydır; ama o, ütopyanın dünyadaki yaşamın devam etmesi için aslında gerekli hale geldiği konusunda ikna edici bir görüş ortaya koydu. Bugün yüzleşmekte olduğumuz iklim değişikliği krizinin daha önce eşi benzeri görülmemiştir ve Murray’in çözüm önerisi, halen yalnızca yeryüzündeki yaşamı sürdürmek için değil aynı zamanda geliştirmek için de gereksinim duyduğumuz şey olabilir.